www.amnesty.org

AMNESTY INTERNATIONAL PUBLIC STATEMENT

17 Mayıs 2024 AI index number: EUR 44/8049/2024

TÜRKİYE: 2023'TEKİ ONUR YÜRÜYÜŞLERİ AYRIMCI KISITLAMALAR VE PROTESTOCULARA YÖNELİK HAK İHLALLERİ ORTAMINDA YAPILDI

Türkiye yetkilileri LGBTİ+'ları rutin olarak ayrımcılığa ve şiddete maruz bırakıyor. Yetkililer barışçıl protestolara yönelik genel yasaklamalar ve diğer ayrımcı kısıtlamalar uyguluyor; bunlara çeşitli durumlarda kolluk görevlilerinin bazı vakalarda işkence ve diğer türde kötü muamele kapsamına giren gereksiz ve keyfi güç kullanımı eşlik ediyor. Üst düzey kamu görevlileri zararlı toplumsal cinsiyet klişeleri ile homofobi ve transfobiyi kalıcı hale getiren ayrımcı söylemlerde bulunuyor.

Uluslararası Af Örgütü, İstanbul, İzmir, Ankara, Eskişehir ve Adana dahil olmak üzere Türkiye'nin çeşitli illerinde birçok kamusal etkinliğin yetkililerce yasaklandığı ve kolluk görevlilerinin barışçıl protestoculara karşı hukuka aykırı güç kullandığı 7 Haziran-9 Temmuz arasındaki 2023 Onur Yürüyüşleri döneminde devletin barışçıl protestolara yönelik müdahalelerini inceledi. Türkiye yetkilileri, siyasetçileri ve kolluk görevlileri LGBTİ+'lara ve destekçilerine karşı ayrımcılığın körüklenmesinde rol oynadı. Üst düzey yetkililerin ayrımcı söylemleri 2023 genel seçimleri yaklaşırken, Onur Yürüyüşleri döneminin hemen öncesinde artış gösterdi. Yetkililerce alınan yasaklama kararları ve diğer cezalandırıcı tedbirler Onur Yürüyüşleri'nin gerçekleştirilmesini engellemekle kalmadı, aynı zamanda haklarını barışçıl biçimde kullanmak isteyen LGBTİ+'lar ve aktivistler nezdinde caydırıcı bir etki yarattı. Ancak bu ayrımcılık ve şiddet iklimine rağmen LGBTİ+ hakları aktivistleri sokaklara çıkarak haklarını talep etmekten vazgeçmedi.

Uluslararası Af Örgütü 10 Temmuz-3 Ağustos 2023 tarihleri arasında iki avukat, dört gazeteci ve protestolara katılan yedi kişiden oluşan 13 kişi ile görüşmeler gerçekleştirdi.[1] Uluslararası Af Örgütü aynı zamanda 18 Haziran İstanbul Trans Onur Yürüyüşü ile 25 Haziran İstanbul ve İzmir Onur Yürüyüşleri'nde sahada gözlemciler görevlendirdi.

İnsan hakları savunucuları, LGBTİ+'lar ve Onur Yürüyüşleri'ne ve etkinliklerine katılan diğer barışçıl protestocular barışçıl toplanma özgürlüğü, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı ve ayrımcılık yasağına yönelik yaygın ihlallerle karşı karşıya kaldı.

TÜRKİYE'DE AYRIMCILIK KURAL HALİNE GELDİ

YASALAR LGBTİ+'LARI KORUMAKTA YETERSİZ KALIYOR

Türkiye'nin ayrımcılığa ilişkin yasal mevzuatı uluslararası standartlara uygun değil ve kişileri cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve/veya ifadesi ya da cinsiyet özellikleri dahil her temelde korumakta yetersiz kaldığı için Türkiye devletinin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler kapsamındaki yükümlülüklerini eksiksiz olarak yerine getirmiyor.[2] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. Maddesi ayrım gözetilmeksizin herkesin kanun önünde eşitliğini güvence altına almaktadır.[3] 2016'da çıkartılan (6701 Sayılı) Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, "Herkes, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden

1 Görüşmeciler tarafından verilen bilgilendirilmiş onay kapsamında ve Uluslararası Af Örgütü'nün araştırmalarında kural olduğu üzere, görüşmelerin yapıldığı tarihleri belirttik ancak görüştüğümüz bazı kişilerin istekleri doğrultusunda, kişinin kimliğini, yerini, uyruğunu ve ayırt edici diğer tüm ayrıntıları anonimleştirmek için takma isimler veya diğer yöntemler kullanarak kimliklerini gizli tuttuk.

2 İnsan Hakları Komitesi, Türkiye'nin ilk raporuna ilişkin olarak Komitenin 106. oturumunda kabul ettiği sonuç gözlemleri, 13 Kasım 2012, CCPR/C/TUR/CO/1.

3 "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" Bkz. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, https://www.anayasa.gov.tr/media/7258/anayasa_eng.pdf, Madde 10.

yararlanmada eşittir" diye belirtirken ayrımcılık yasağının kapsamını "cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş" ile sınırlandırmaktadır. [4]

Öte yandan, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90. Maddesi, "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır" diye belirtmektedir. [5] Türkiye, sonlu olmayan ve dolayısıyla cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve/veya ifadesi ya da cinsiyet özelliklerini de kapsar şekilde yorumlanması gereken gerekçelerle ayrımcılığı yasaklayan Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Alçaltıcı Muamele veya Cezalandırmanın Önlenmesine İlişkin Sözleşme ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi dahil pek çok uluslararası sözleşmeyi imzalamıştır. İlaveten, insan hakları sözleşme kurumları ve diğer uluslararası ve bölgesel insan hakları birimleri defalarca cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve/veya ifadesi ya da cinsiyet özelliklerinin koruma gerektiren ayrımcılık gerekçeleri olduğunu vurgulamıştır. [6]

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) de cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığı açıkça yasaklamaktadır (4. Madde, 3. Fıkra). Ne yazık ki Türkiye Temmuz 2021'de sözleşmeden çekildi [7] ve yetkililer çekilme kararını "Başlangıçta kadın haklarının güçlendirilmesini teşvik etmeyi amaçlayan İstanbul Sözleşmesi, Türkiye'nin toplumsal ve ailevi değerleriyle bağdaşmayan eşcinselliği normalleştirmeye çalışan bir kesim tarafından manipüle edilmiştir" ifadeleriyle gerekçelendirdi. [8] Onlarca kadın örgütü, baro ve diğer örgütler kararın iptali için Türkiye'nin en yüksek idari mahkemesi olan Danıştay'a başvurdu ancak Danıştay başvuruları reddetti ve Cumhurbaşkanlığı'nın İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı uygulandı.

2022 yılı sonunda Türkiye hükümeti Anayasa'nın "ailenin korunması ve çocuk hakları" başlıklı 41. Maddesinde değişiklik teklifinde bulundu. 41. Madde mevcut haliyle "Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır" ifadelerine yer vermektedir. [9]Değişiklik teklifi maddeye "Evlilik birliği kadın ile erkeğin evlenmesiyle kurulabilir" ifadelerinin eklenmesini öngördüğünden, maddenin eşcinsel çiftler bakımından uygulanmasını açıkça olanaksız olacaktır. Teklifin gerekçesinde bu değişiklikle "aile ve evlilik kurumunun her türlü tehlike, tehdit ve saldırılar ile sapkın akımların dayatmalarına karşı korunmasının amaçlandığı" dile getirilmektedir. [10] Aile hayatı hakkı toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim dahil olmak üzere hiçbir temelde ayrım gözetilmeden herkes için erişilebilir olmalıdır; bu yüzden önerilen değişiklik ve değişikliğin gerekçesi LGBTİ+'lara karşı ayrımcıdır. Bu önerilen değişikliklerle ilgili tartışmalar 6 Şubat'ta Türkiye'nin güneydoğusunda meydana gelen depremler ve Mayıs 2023 genel seçimleri nedeniyle duraksamış olsa da Cumhurbaşkanı Haziran ayında anayasa değişikliği teklifini parlamentoya yeniden sunacaklarını açıkladı. [11]

AYRIMCILIK İKLİMİ

Cumhurbaşkanı Erdoğan da dahil siyasetçiler ve üst düzey hükümet yetkilileri LGBTİ+'lara karşı her geçen gün daha da ayrımcı ve yaftalayıcı hale gelen söylemlerde bulundu ve bu söylemler 2023 genel seçimlerinin yaklaştığı dönemde daha da şiddetlendi. Cumhurbaşkanı, seçime günler kala katıldığı bir televizyon programında, "LGBT denilen olay aile kurumuna sokulmuş bir zehirdir. Bu zehri biz, hele hele halkın %99'u Müslüman olan bir ülke olarak kabullenmeniz mümkün değil" şeklinde konuştu. [12] Çok sayıda üst düzey yetkili ve siyasetçi de "LGBTİ sapkınlığı" ve "LGBTİ terörü" gibi zararlı ve ayrımcı tabirler kullanarak ve "LGBTİ propagandasının" yasaklanması ve LGBTİ+ örgütlerinin kapatılması çağrısında bulunarak LGBTİ+'lara açıkça ve defalarca saldırıda bulundu. [13] Bu tür ayrımcı ve süreklilik gösteren söylemler, Türkiye'de LGBTİ+'ların

4 7701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu

5 Türkiye, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, https://www.anayasa.gov.tr/media/7258/anayasa_eng.pdf, Madde 90.

6 Yogyakarta İlkeleri, İlke 2, 2006, http://yogyakartaprinciples.org/principle-2/

7 Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye, Sözleri Eyleme Geçir: Kadına Yönelik Şiddeti Ortadan Kaldırma Yükümlülüğü* (İndeks: EUR 44/5109/2021), https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/Rapor/TR_EUR4451092021.pdf, 22 Aralık 2021.

8 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, İletişim Başkanlığı, "Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden Çekilmesine İlişkin Açıklama" https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiyenin-istanbul-sozlesmesinden-cekilmesine-iliskin-aciklama, 21 Mart 2021.

9 Türkiye, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, https://www.anayasa.gov.tr/media/7258/anayasa_eng.pdf, Madde 41

10 Anadolu Ajansı, "Başörtüsüne yönelik Anayasa değişiklik teklifi TBMM'ye sunuldu," https://www.aa.com.tr/tr/politika/basortusune-yonelik-anayasa-degisiklik-teklifi-tbmmye-sunuldu/2759663#, 10 Aralık 2022.

11 Medyascope, "Anayasa değişikliği yine, yeniden: Meclis'in yeni yapısıyla değişiklik mümkün mü?", 8 Haziran 2023, https://medyascope.tv/2023/06/08/anayasa-degisikligi-yine-yeniden-meclisin-yeni-yapisiyla-degisiklik-mumkun-mu/

12 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Cumhurbaşkanı Erdoğan "Gençlerle Söyleşi" Programına katıldı, https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/147141/cumhurbaskani-erdogan-genclerle-soylesi-programina-katildi, 11 Mayıs 2023.

13 Kaos GL, "Yeniden Refah Nefreti sürdürüyor: 2028'de LGBT derneklerini kapacağız" 12 Şubat 2024, https://kaosgl.org/haber/yeniden-refah-nefreti-surduruyor-2028-de-lgbt-derneklerini-kapatacagiz

karşı karşıya kaldığı ayrımcılığın kaygı verici bir biçimde normalleştirildiğini gösteriyor ve LGBTİ+'ların başta ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakları olmak üzere temel haklarını tehdit ediyor.

Protestolar düzenleyen LGBTİ+ karşıtı gruplar ve platformlar üst düzey yetkililerin ve siyasetçilerin açık desteğini alıyor. LGBTİ+'lara karşı ayrımcı ve zararlı söylemleri artıran farklı örgütlerin bir araya geldiği Büyük Aile Platformu, Eylül 2022 ve 2023'te açıkça "LGBTİ propagandasının" yasaklanması ve "ailenin ve çocukların korunması" için LGBTİ+ örgütlerinin kapatılması çağrılarında bulunan mitingler düzenledi. Platformun İstanbul'da düzenlenecek LGBTİ+ hakları karşıtı bir yürüyüşü duyurduğu ve yanlış bilgilendirme yoluyla LGBTİ+'ları toplum için "tehdit" olarak hedef gösteren ayrımcı ve yaftalayıcı ifadeler içeren kamu spotu[14] 2022 ve 2023'te Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından onaylandı. [15] 12 Eylül 2023'te İzmir'de kolluk görevlileri, LGBTİ+ aktivistlerinin RTÜK kararına karşı düzenlemek istediği barışçıl protestoyu engelleyerek toplanma öncesinde aktivistleri keyfi olarak gözaltına aldı.

Büyük Aile Platformu'nun kamu spotuna yanıt olarak LGBTİ+ hakları örgütleri sosyal medyada "nefrete karşı el ele" başlıklı bir video paylaştı; ancak daha sonra, yapım şirketine ve videoda yer alan oyunculara yönelik hakaretler ve ölüm tehditleri nedeniyle videoyu yayından kaldırdıklarını açıkladılar. [16] Ek olarak, 25 Eylül 2023'te Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD), sosyal medya platformu X'te yayınladığı açıklamasında "nefrete karşı el ele" videosunun İstanbul'daki Marmaray hattında gerçekleştirilen çekimlerinin daha önce verilen izne uygun olmadığını öne sürerek videoyu çeken yapım şirketi hakkında suç duyurusunda bulunduğunu belirtti. Ayrıca açıklamada, TCDD "adeta organize ve kötü niyetli bir şekilde desteklemediği ve dahil olmak istemediği bir grup tarafından yanıltılmıştır ve toplumun hassas kesiminin rahatsız edilmesine, istemi dışında alet edilmiştir" ifadeleri kullanıldı.[17]

2023'te yetkililer, konserler gibi kamusal etkinlikleri iptal ederek LGBTİ+ haklarıyla ilgili ifade özgürlüğünü gitgide daha fazla kısıtladı. Haziran ayında Bursa ve Denizli belediyeleri, 14 Haziran'da İstanbul'da düzenlenen Elle Style Awards Ödül Töreni'nde yaptıkları konuşmalarda açıkça LGBTİ+ haklarını savunmalarının hemen ardından Melike Şahin ve Mabel Matiz'in konserlerini iptal etti. [18] Temmuz ayında, Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesi Belediye Başkanı X hesabından yaptığı paylaşımda, Gökçe'nin sosyal medya paylaşımlarının LGBTİ+ haklarına desteğini gösterdiği gerekçesiyle Ağustos ayında yapılması planlanan konserinin iptal edildiğini duyurdu. [19]

Gökkuşağı bayrağı açmak veya renkleri kullanmak gibi ifade özgürlüğü hakkı kapsamında korunan basit eylemler dahi şiddetle bastırılıyor ve LGBTİ+ hakları savunucularını sindirmek ve hatta suçlu haline getirmek için kullanılıyor. [20] 26 Temmuz'da, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ndeki (ODTÜ) mezuniyet töreni yürüyüşünde gökkuşağı bayrağı açan üniversite öğrencileri hedef alındı ve rektörlük en az altı öğrenci hakkında "LGBTİ bayrağıyla yürümek" suçlamasıyla disiplin soruşturması açtı. [21] Ekim ayında en az altı öğrenci üniversite yönetiminden kınama cezası aldı. Protestocular ve avukatlar, Uluslararası Af Örgütü'ne, 18 Haziran İstanbul Trans Onur Yürüyüşü'nde ve 25 Haziran İstanbul Onur Yürüyüşü'nde kolluk görevlilerinin renkli giysiler giyen kişileri keyfi gözaltı yoluyla hedef aldığını doğruladı. Bir avukat, 25 Haziran'da keyfi olarak gözaltına alınanlardan neredeyse yarısının Onur Yürüyüşü'ne katılmayan kişiler olduğunu ve çoğunun varsayılan cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği nedeniyle hedef alındığını belirtti. [22]

Eylül ayında, Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğü, LGBTİ+ların örgütlenme özgürlüğü hakkını ihlal ederek Kuir Araştırmaları Topluluğu – Queer Deer'i kapattı. [23]

14 Aile TV, Bu gidişe dur de / Büyük Aile Buluşması, Aile TV https://www.youtube.com/watch?v=HP05RLJtFmQ (Erişim tarihi: 15 Aralık 2023).

15 Anadolu Ajansı, LGBT propagandasına karşı "Büyük Aile Buluşması" 17 Eylül'de düzenlenecek, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/lgbt-propagandasina-karsi-buyuk-aile-bulusmasi-17-eylulde-duzenlenecek/2988825, 11 Eylül 2023.

16 Kaos GL, X paylaşımı, https://x.com/KaosGL/status/1706616822215164247?s=20, 26 Eylül 2023.

17 Marmaray, X paylaşımı, https://twitter.com/Marmaraytcdd/status/1706253592514978155/photo/1, 25 Eylül 2023.

18 Melike Şahin ve Mabel Matiz'in Elle Style Awards Ödül Töreni'nde yaptıkları konuşmalar hakkında X'te LGBTİ+ karşıtı sosyal medya paylaşımları yapıldı. Paylaşımların bazılarında Şahin ve Matiz'in konserlerinin iptal edilmesi çağrısında bulunuldu. 14 Haziran'da Bursa Belediyesi, Melike Şahin'in konserini iptal etti. Bkz. Bursa Büyükşehir Belediyesi, X paylaşımı, https://x.com/bursabuyuksehir/status/1669013726635098113?s=20, 14 Haziran 2023. 17 Haziran'da, Denizli Belediyesi de her iki sanatçının konserlerinin iptal edildiğini duyurdu. Bkz. Denizli Büyükşehir Belediyesi, X paylaşımı, https://x.com/denizlibld/status/1669979747227512832?s=20, 17 Haziran 2023.

19 Dr. Mustafa Çöl, Afyonkarahisar Sandıklı İlçe Belediye Başkanı, X paylaşımı, https://twitter.com/mustafacol_/status/1686100513673109504, 31 Temmuz 2023.

20 Uluslararası Af Örgütü Türkiye, Boğaziçi Üniversitesi Gökkuşağı Bayrağı Davası, https://www.amnesty.org.tr/icerik/bogazicigokkusagi_

21 Unikuir, ODTÜ mezuniyetindeki gökkuşağı bayrağında disiplin suçu aranıyor!, 4 Eylül 2023, https://www.unikuir.org/haberler/odtu-mezuniyetindeki-gokkusagi-bayraginda-disiplin-sucu-araniyor-04-09-2023

22 Görüntülü arama yoluyla bir avukatla yapılan görüşme, 14 Temmuz 2023.

23 Kaos-GL, "Queer Deer kapatıldı!", https://kaosgl.org/haber/queer-deer-kapatildi, 22 Eylül 2023.

BARIŞÇIL TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ HAKKINA YÖNELİK YASAKLAMA KARARLARI VE DİĞER ORANTISIZ KISITLAMALAR

Yetkililer 2015'ten beri barışçıl toplanma ve ifade özgürlüğü hakları ile ayrımcılık yasağını ihlal ederek Türkiye'deki Onur Yürüyüşleri'ni hukuka aykırı ve sistematik olarak engelliyor. En önemlisi, yetkililer yürüyüşlere ve film gösterimleri ve piknikler gibi diğer LGBTİ+ temalı etkinliklere genel yasaklar getiriyor. 2022'de LGBTİ+ hakları örgütleri ülke genelinde en az 10 Onur Ayı etkinliğinin yasaklandığını ve en az 530 kişinin Onur Yürüyüşleri döneminde gözaltına alındığını belgeledi. [24]

2023 Onur Yürüyüşleri döneminde en az altı il (Eskişehir, Aydın, Kocaeli, Antalya, Adana, İzmir) ve dört ilçede (Kadıköy, Şişli, Beyoğlu, Datça) valilik ve kaymakamlıklar, Onur Ayı etkinliklerine bir günden bir aya kadar değişen sürelerle genel yasak getirildiğini duyurdu. [25] Çok sayıda rektörlük kampüslerdeki Onur Ayı etkinliklerine keyfi yasaklar getirdi. ODTÜ'de Rektör 8 Haziran'da tüm öğrencilere ve üniversite çalışanlarına gönderdiği bir e-posta ile kampüste yapılması planlanan Onur Yürüyüşü'ne kesinlikle izin verilmediğini bildirdi ve yürüyüş günü yürüyüşün gerçekleştirilmesini engellemeleri için çevik kuvvet dahil kolluk görevlilerinin kampüse girişine izin verdi.[26]

Adana Valiliği'nin genel olarak "kamu düzeni ve genel ahlakı" bozucu nitelikteki tüm eylem ve etkinliklere atıfta bulunan kararı hariç tüm yasaklama kararları doğrudan LGBTİ+ yürüyüşleri ve etkinliklerinden söz etti. Film gösterimleri, paneller ve hatta İstanbul'da LGBTİ+ haklarının konuşulacağı bir kafe etkinliği de buna dahildi. LGBTİ+'ları kafe toplantıları dahil her türde toplanmaya katılmaktan alıkoyan bu genel yasaklar, LGBTİ+'ların ifade ve toplanma özgürlüğü haklarına yönelik orantısız kısıtlamalardır ve LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılıktır. [27]

BM İnsan Hakları Komitesi'nin 37.Genel Yorumuna göre, barışçıl toplanma hakkına yönelik kısıtlamalar "ayrımcı olmamalı, hakkın özüne zarar vermemeli, insanları toplantılara katılmaktan vazgeçirme amacında olmamalı ya da caydırıcı etkiye sebep olmamalıdır". [28] Ayrımcılık yasağı, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi Madde 26 ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) Madde 14 ile korunmaktadır. Onur Yürüyüşleri'ne getirilen yasakların toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin Madde 11'in ihlali olduğunu belirten yerleşik AİHM içtihadı da buna dahildir. [29]

Barışçıl toplanma özgürlüğü hakkı, Türkiye'nin taraf olduğu Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin de aralarında bulunduğu önemli insan hakları sözleşmeleriyle güvence altına alınmıştır. Bu hak aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 34. Maddesi ve 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun, barışçıl toplanmaların düzenlenmesini önceden izne tabi kılmayan 3. Maddesi uyarınca da korunmaktadır. [30] Barışçıl toplanma, ifade ve örgütlenme özgürlüğü hakları mutlak haklar olmasa da yetkililer daima ilk olarak bu insan haklarının kullanımını korumaya ve kolaylaştırmaya çalışmalıdır. Her türde kısıtlama yasada belirtilmeli, meşru bir kamu yararını koruma amacına hizmet etmeli, gerekli ve orantılı olmalı, yani daha az kısıtlayıcı tedbirler yoluyla aynı sonuca ulaşılamayacağı sabit olmalıdır. Bu nedenle, belirli bir kamusal toplantının en başından yasaklanması daima, her bir toplantının özgül koşullarını göz önüne alan vaka bazlı değerlendirmelere dayalı bir son çare tedbiri olmak zorundadır. Bu açıklamada anılanlara benzer genel yasaklar, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına yönelik orantısız kısıtlamalardır ve bu nedenle bu hakkın ihlali niteliğindedir. [31]

24 Kaos-GL, "Devlet LGBTİ+lara savaş açtı: 37 günde 10 yasak, en az 530 gözaltı!", https://kaosgl.org/haber/devlet-lgbti-lara-savas-acti-37-gunde-10-yasak-en-az-530-gozalti, 27 Haziran 2022.

25 Adana Valiliği, Basın Açıklaması, http://www.adana.gov.tr/ms-05456, 7 Temmuz 2023; Antalya Valiliği, Yasaklama Kararı, http://www.antalya.gov.tr/antalya-valiligi-yasaklama-karari, 4 Temmuz 2023; Beyoğlu Kaymakamlığı, Basın Açıklaması, http://www.beyoglu.gov.tr/basin-aciklamasi-31-istanbul-onur-haftasi-yasaklama, 25 Haziran 2023; Datça Kaymakamlığı, Yasaklama Kararı, http://www.datca.gov.tr/yasaklama-karari, 13 Haziran 2023; Eskişehir Valiliği, Yasaklama Kararı, http://www.eskisehir.gov.tr/yasaklama-karari11, 14 Haziran 2023; İzmir Valiliği, Duyuru, http://www.izmir.gov.tr/duyuru-23062023, 23 Haziran 2023; Kadıköy Kaymakamlığı, Basın Açıklaması, http://www.kadikoy.gov.tr/basin-aciklamasi07062023, 7 Haziran 2023; Kocaeli Valiliği, Basın Açıklaması, http://www.kocaeli.gov.tr/lgbti-dernekleri-benzeri-olusumlar-ve-gruplar-tarafindan-onur-haftasi-adi-altinda-yapacagi-etkinliklerle-ilgili-basin-aciklamasi, 23 Haziran 2023.

26 Uluslararası Af Örgütü araştırmacısı, Rektörün 8 Haziran'da tüm öğrencilere ve üniversite çalışanlarına gönderdiği e-postaya ulaştı ve inceledi.

27 BM İnsan Hakları Komitesi (İHK), Barışçıl toplanma hakkı üzerine 37. Genel Yorum (Madde 21), CCPR/C/GC/37, 17 Eylül 2020, para. 38.

28 İHK, 37. Genel Yorum (önceden alıntılanmıştır), para. 36

29 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Lashmankin ve Diğerleri/Rusya Kararı, Başvuru No. 57818/09, Karar, 29 Mayıs 2017; AİHM, Bayev ve Diğerleri/Rusya Kararı, Başvuru No. 67667/09, Karar, 13 Kasım 2017; AİHM, Berkman/Rusya Kararı, Başvuru No. 46712/15, Karar, 1 Mart 2021.

30 Ancak 2911 Sayılı Kanun, düzenleme kurulu üyelerinin toplantıdan önce yetkililere bildirimde bulunmasını gerektirmektedir. Bkz. 1983 tarihli 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Madde 10, 12 ve 28 (30 Temmuz 2023'te değiştirildiği haliyle).

31 İHK, 37. Genel Yorum, para. 38

Türkiye yetkilileri 2023 yılında Onur Yürüyüşleri ve etkinlikleri hakkında, 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 17. ve 19. Maddeleri ve 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 32. ve 11. Maddeleri uyarınca yasaklama kararı çıkarttı. 2911 Sayılı Kanun'un 17. Maddesi, "Bölge valisi, vali veya kaymakam, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde yasaklayabilir" şeklindedir. [32] Ancak yetkililerin getirdiği yasaklar, yasaklanan etkinliklere dair etkinlik bazlı, olgusal değerlendirmeleri içermemekte ve LGBTİ+ etkinliklerinin yasaklanmasının belirli bir kamu yararını korumak için gerekli ve orantılı bir tedbir olduğunu ortaya koymamaktadır.

2019, 2022 ve 2023 ODTÜ Onur Yürüyüşleri ve 2019 İzmir Onur Yürüyüşü vakalarında, idare mahkemeleri yasakların hukuka aykırı olduğuna hükmederek Onur Yürüyüşleri'ne getirilen yasakları kaldırdı. [33] Haziran 2020'de Ankara 7. İdare Mahkemesi "belirli toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanması mümkün olmakla birlikte barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının demokratik bir toplumda vazgeçilmez haklardan biri olarak korunması gerektiği"ni ve "devletin toplanma özgürlüğünün kullanılmasını sağlamak için gereken önlemleri almakla yükümlü olduğu"nu belirtti. [34] İzmir Bölge İdare Mahkemesi, 2019 İzmir Onur Yürüyüşü'nün yasaklanmasının hukuka aykırı olduğuna hükmeden kararında, "Toplumun cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim bakımından farklılaşmış bir kesiminin maruz kaldığı nefret, ayrımcılık ve şiddete karşı toplumda duyarlılık ve farkındalık yaratmaya yönelik olduğu görülen 'Onur Yürüyüşü' çoğulculuğa ve barış içinde bir arada yaşamaya katkı sağlayacağı için demokratik toplumda korunması gereken bir temel hak ve hürriyet kullanımıdır" tespitinde bulundu. [35]

2023'te LGBTİ+ Onur Yürüyüşü etkinliklerini "toplumsal hassasiyetler" nedeniyle yasaklayan Valilikler ve Kaymakamlıklar yayınladıkları bazı açıklamalarda, "genel ahlaka aykırı tutum ve davranışlar içeren bu tür etkinliklerin toplumun bir kesiminde infial uyandırabileceği" ve "her türlü provokasyona ve eyleme açık olabileceği" öne sürdü. [36] İfade özgürlüğü hakkı, devlet görevlilerini veya toplumun herhangi bir kesimini rencide veya rahatsız edebilecek söz ve fikirleri korumaktadır. [37] Ayrıca, 37. Genel Yorum'da (2020) belirtildiği üzere, "ahlakı" koruma amacıyla getirilen kısıtlamalar evrensel insan hakları, çoğulculuk ve ayrımcılık yasağı ilkesi ışığında anlaşılmalı ve cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ile ilgili ifadelere karşı gelindiği için uygulanmamalıdır. [38] Onur Yürüyüşü etkinliklerinin "ahlaka aykırı etkinlikler" olarak hedef alınması başlı başına yaftalayıcı bir eylemdir ve LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılıktan kaynaklanmakta, bunu görünür kılmakta ve Türkiye'nin ayrımcılık yapmadan barışçıl toplanma hakkına saygı gösterilmesini sağlama yükümlülükleriyle çelişmektedir. [39] Bu bakımdan, "toplumsal hassasiyetler" ve "provokasyon tehditleri", etkinlikleri yasaklamak için makul gerekçeler değildir. Siracusa İlkeleri'nde belirtildiği üzere, devletler, ifade ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını ayrımcılık yasağını tehlikeye atacak şekilde kısıtlamak için genel ahlakı bir gerekçe olarak öne süremez.[40]

Beyoğlu Kaymakamlığı, LGBTİ+ Onur Yürüyüşü'nün gerçekleştirileceği gün (25 Haziran), "protestocularla diğer gruplar arasında provokatif amaçlı saldırıların olabileceği, […] toplantı ve gösteriye terör örgütlerine müzahir grupların da katılabileceği, toplantıyı kendi amaçları yönünde suistimal edebilecekleri, […] bu durumun ise kamu düzenini ve milli güvenliği tehlikeye atabileceği" gerekçesiyle yürüyüşü yasakladı. [41] Diğer gruplar ve karşıt görüşlü protestocudardan gelebilecek provokatif saldırı veya düşmanca tepkiler gibi belirsiz riskler ve tehditler, Onur Yürüyüşleri ve etkinliklerinin kısıtlanmasını haklı gösteremez. Yetkililerin sorumluluğu, katılımcıları, karşıt görüşlü protestocuların şiddet ve tehditlerine

32 Türkiye, 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, 1983, Madde 17, (30 Temmuz 2003'te değiştirildiği haliyle).

33 Unikuir, "Mahkeme, ODTÜ Rektörlüğü'nün Onur Yürüyüşü yasağını hukuksuz buldu," https://www.unikuir.org/haberler/mahkeme-odtu-rektorlugu-nun-onur-yuruyusu-yasagini-hukuksuz-buldu-27-02-2023, 27 Şubat 2023. Unikuir, "Kayyum Rektörün Onur Yürüyüşü yasağına, mahkeme hukuksuz dedi", 29 Ocak 2024, https://www.unikuir.org/haberler/kayyum-rektorun-onur-yuruyusu-yasagina-mahkeme-hukuksuz-dedi-29-01-2024

34 Uluslararası Af Örgütü, "Türkiye: Ortak Açıklama: ODTÜ Onur Yürüyüşü'ne katılan insan hakları savunucuları gelecek duruşmada beraat etmeli" (Index EUR 44/4847/2021), https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/4847/2021/tr/, 7 Ekim 2021.

35 Kaos GL, "7. İzmir LGBTİ+ Onur Yürüyüşü yasağı iptal edildi", https://kaosgl.org/haber/7-izmir-lgbti-onur-yuruyusu-yasagi-iptal-edildi, 20 Ocak 2021.

36 Adana Valiliği http://www.adana.gov.tr/ms-05456, Antalya Valiliği http://www.antalya.gov.tr/antalya-valiligi-yasaklama-karari, Beyoğlu Kaymakamlığı http://www.beyoglu.gov.tr/basin-aciklamasi-31-istanbul-onur-haftasi-yasaklama, Datça Kaymakamlığı http://www.datca.gov.tr/yasaklama-karari, Eskişehir Valiliği http://www.eskisehir.gov.tr/yasaklama-karari11, İzmir Valiliği http://www.izmir.gov.tr/duyuru-23062023, Kadıköy Kaymakamlığı http://www.kadikoy.gov.tr/basin-aciklamasi07062023, Kocaeli Valiliği http://www.kocaeli.gov.tr/lgbti-dernekleri-benzeri-olusumlar-ve-gruplar-tarafindan-onur-haftasi-adi-altinda-yapacagi-etkinliklerle-ilgili-basin-aciklamasi

37 İHK, 37. Genel Yorum (daha önce alıntılanmıştır), para.11

38 İHK, 37. Genel Yorum (daha önce alıntılanmıştır), para. 46

39 İHK, 37. Genel Yorum (daha önce alıntılanmıştır), para 46.

40 Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde Hükümlerin Sınırlanması ve Derogasyonu Üzerine Siracusa İlkeleri, para. 27 ve 28, Siracusa-principles-ICCPR-legal-submission-1985-eng.pdf (icj.org)

41 Beyoğlu Kaymakamlığı, http://www.beyoglu.gov.tr/basin-aciklamasi-31-istanbul-onur-haftasi-yasaklama, 25 Haziran 2023.

karşı da olmak üzere korumak ve protestoyu kolaylaştırmak için gerekli tüm tedbirlerin alınmasını sağlamaktır. Yetkililer, katılımcıları, diğer kamu üyelerince işlenebilecek olası suistimallere karşı korumak zorundadır ve geçmişte veya halihazırda ayrımcılığa maruz kalan gruplara mensup kişilerin barışçıl toplanmalarını korumak için özel çaba sarf edilmelidir. [42]

Beyoğlu Kaymakamlığı, bölgede neden toplantı ve gösterilerin yapılamayacağı konusunda "yoğun yaya ve araç trafiğinin bulunması," "toplantı ve gösteri yürüyüşleri için müsait meydan ve yollar bulunmaması," bölgenin kültürel önemi ve konsolosluk binaları ile ticari işletmelerin varlığının yanı sıra 2022'de İstiklal Caddesi'nde meydana gelen bombalı saldırı gibi daha birçok gerekçe sıraladı. Beyoğlu, on yıllardır düzenli olarak protestoların yapıldığı simgesel bir yerdir ve müsait meydan ve yolların bulunmadığı argümanı bu nedenle protestoları yasaklamak için somut bir gerekçe değildir. Daha ziyade muhalif düşüncelerin bölgedeki kamusal alanda görünür olmasını engelleme arzusuna işaret etmektedir. Uluslararası insan hakları hukuku gereğince devletler, barışçıl protestoları kolaylaştırmak ve protestoya katılanların mümkün olduğunca hedef kitlenin görebileceği ve işitebileceği şekilde toplanmasına olanak sağlamakla yükümlüdür.[43] Toplanma zamanı, yeri ve şekline ilişkin tüm kısıtlamalar vaka bazında yapılmalı ve katılımcıların amaçları doğrultusunda hangi mekan önemliyse orada toplanmalarına imkan vermelidir. [44] Barışçıl toplanma özgürlüğü hakkı, üçüncü tarafların etkinliklerini geçici olarak engelleyen, aksatan veya zorlaştıran davranışları korur. [45] Protestocuların görünür olmaları ve seslerini duyurabilmeleri için olağan yaşamın belli ölçüde sekteye uğratılmasına anlayış ve müsamaha gösterilmelidir. [46]

ONUR YÜRÜYÜŞLERİNE YÖNELİK CAYDIRICI TEDBİRLER VE FİİLİ YASAKLAR

Yetkililer, valilik ve kaymakamlıkların çıkarttığı resmi yasaklama kararlarına ek olarak, kolluk görevlilerine LGBTİ+'ların toplanmalarını önlemeleri talimatı vererek veya haklarını kullanan protestoculara karşı başkaca cezalandırıcı tedbirler uygulayarak barışçıl protestoları artan sıklıkla fiilen yasakladı. 18 Haziran'da İstanbul Trans Onur Yürüyüşü sırasında yetkililerce çıkartılmış bir yasaklama kararı yoktu; buna rağmen kolluk görevlileri yürüyüşün dağılmasının ardından bilfiil protestocuların üzerlerini aradı ve bazılarını 2911 Sayılı Kanun'u ihlal etmekle suçlayarak hukuka aykırı olarak gözaltına aldı. Kolluk görevlileri yasağın yürürlükte olduğunda ısrar ederken, aktivistlere veya avukatlarına resmi bir belge sunmadılar.

Türkiye yetkililerinin Onur Yürüyüşleri'ni yasaklamak için aldığı caydırıcı tedbirler, protestocuları sindirmeyi, onları protestolara katılmaktan vazgeçirmeyi ve böylelikle barışçıl toplanma özgürlüğü hakkı üzerinde caydırıcı bir etki yaratmayı içeriyor. ODTÜ öğrencisi Deniz, Uluslararası Af Örgütü'ne, Ankara'daki ODTÜ kampüsünde Onur Yürüyüşü'nün yasaklandığı gün yaşananları "Gün başından beri sayamayacağımız kadar çok polis ve çevik arabası vardı. Ankara'da başka bir eylem olsa tüm polisler ODTÜ'deydi," sözleriyle anlattı. Uluslararası Af Örgütü gözlemcileri de sokakların bariyerlerle kapatılması, tazyikli su, gözaltı araçları ve İzmir ve İstanbul'da planlanan Onur Yürüyüşleri'nin yapılacağı gün erken saatlerden itibaren farklı birimlerden farklı polis memurlarının hazır bulunması gibi diğer tedbirleri belgeledi. İzmir ve Adana'dan üç aktivist ise Uluslararası Af Örgütü'ne, kolluk görevlilerinin Onur Yürüyüşü etkinliklerinin duyurulan başlangıç saatinden çok önce sokakta insanları kimlik kontrolü için durdurduğunu ve gözaltına almakla tehdit ettiğini belirtti. İzmir'den bir LGBTİ+ aktivist, yürüyüşten neredeyse dört saat önce sokakta tehdit edildiklerini, bu nedenle gözaltına alınmaktan endişe ettiğini söyledi ve "Bir kafeye oturduk konuşmak için. Bizimle beraber 20 polis geldi oturdu. Çıkmamıza izin vermiyorlar. Yan kafeye oturuyorum oraya geliyorlar" şeklinde konuştu.[47] Aktivist aynı zamanda, sokaklar bariyerlerle kapatıldığı ve protestocuları korkutan çok yüksek sayıda kolluk görevlisi olduğu için Onur Yürüyüşü'ne katılmak üzere toplanmak isteyen pek çok protestocunun bunu başaramadığını aktardı.[48]

KOLLUK GÖREVLİLERİNİN İŞLEDİĞİ İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

Yasaklara ve şiddete maruz kalma endişesine rağmen çoğu şehirde LGBTİ+ aktivistleri 2023 Onur Yürüyüşleri döneminde seslerini duyurmak için yürüyüş ve etkinlikleri yine de gerçekleştirmeye karar verdi. Ancak kolluk görevlileri barışçıl protestoculara karşı gereksiz güç kullandı, onları cezalandırıcı bir şekilde ve gereksiz yere ablukaya aldı ve keyfi olarak gözaltına aldı. 7 Haziran ile 9 Temmuz arasında ülke genelinde en az 224 kişi keyfi olarak gözaltına alındı. Bu kişiler arasında

42 İHK, 37. Genel Yorum (daha önce alıntılanmıştır), para. 25.

43 İHK, 37. Genel Yorum, para. 22.

44 İHK, 37. Genel Yorum, para. 53.

45 Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR), Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Rehber İlkeleri (İkinci Baskı), https://www.osce.org/files/f/documents/4/0/73405.pdf, 2010, s. 33 para. 26.

46 İHK, 37. Genel Yorum, 31. ve 47. Paragraflar

47 LGBTİ+ hakları aktivisti Cadı ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 20 Temmuz 2023.

48 LGBTİ+ hakları aktivisti Cadı ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 20 Temmuz 2023.

yalnızca protestocular değil, avukatlar, gazeteciler, yabancı uyruklular ve protestolara katılmayanlar da vardı.[49] Bu gelişigüzel ve toplu halde yapılan gözaltılar, kişileri barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını kullanmaktan alıkoymayı amaçlıyordu ve bu nedenle keyfiydi. 25 Haziran'da İstanbul Onur Yürüyüşü'nün ardından gözaltına alınan yabancı uyruklu beş kişi hariç bu kişilerin neredeyse tamamı aynı gün ilerleyen saatlerde serbest bırakıldı. Tüm şehirlerde insanlar, protestocuları korkutmak ve cezalandırmak maksadıyla 2911 Sayılı Kanun ve Türk Ceza Kanunu'nun diğer maddelerine muhalefetten keyfi olarak gözaltına alındı. 18 Haziran'daki Trans Onur Yürüyüşü sırasında en az iki aktivist, insanların protesto sırasında attığı bir slogana atıfla "Cumhurbaşkanı'na hakaret" ile suçlandı.

18 Ekim'de, Adana Cumhuriyet Başsavcılığı, 9 Temmuz'da gözaltına alınan 18 protestocu hakkında 2911 Sayılı Kanun kapsamında "kanuna aykırı toplantıya katılma" ve Türk Ceza Kanunu Madde 265 kapsamında "kamu görevlisine karşı görevini yaptırmamak için direnme" suçlarından kovuşturmaya yer olmadığına karar verdi.[50] Ekim ve Kasım aylarında İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı da 18 Haziran İstanbul Trans Onur Yürüyüşü'nde gözaltına alınan dokuz kişi ve 25 Haziran İstanbul LGBTİ+ Onur Yürüyüşü'nde gözaltına alınan 96 kişi hakkında 2911 Sayılı Kanun uyarınca "kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşüne katılma" ve "ihtara rağmen dağılmama" suçlarından kovuşturmaya yer olmadığına hükmetti.[51] Öte yandan İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, 7 Haziran'da Kadıköy Kaymakamı tarafından yasaklanan bir film gösterimi etkinliği hakkında iddianame hazırlayarak sekiz kişiye "kanuna aykırı toplantıya katılma" suçu isnat etti.[52] Yine, Eskişehir Cumhuriyet Başsavcılığı, 9 Temmuz'da gözaltına alınan 18 kişi hakkında "kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşüne katılma" suçuyla 2911 Sayılı Kanun'a muhalefetten iddianame hazırladı. 1 Mart 2024'te, Eskişehir 4. Asliye Ceza Mahkemesi'nde görülen davanın ikinci duruşmasında tüm katılımcılar beraat etti.[53]

2015 ile 2022 yılları arasında Onur Yürüyüşleri ve etkinlikleri sırasında gözaltına alınan kişiler hakkındaki kovuşturmaların bazıları hâlâ devam ediyor olsa da birinci derece mahkemelerinde sonuçlanan yargılamaların tamamında protestocular beraat etti. Ancak bu hükümlerin Onur Yürüyüşü'nü düzenleyenlere ve yürüyüşe katılanlara karşı bir silah haline getirilmesi, bu kişilerin barışçıl toplanma özgürlüğü ve kişi hürriyeti ve güvenliği haklarını ihlal etmekte ve LGBTİ+'ları diğer barışçıl protestolara katılmaktan vazgeçiren caydırıcı bir etki yaratmaktadır.

PROTESTOLAR ÖNCESİ YAPILAN KEYFİ GÖZALTILAR

İzmir, Adana ve Eskişehir'de barışçıl protestocular toplanmalarından kısa bir süre sonra keyfi olarak gözaltına alındı. Kolluk görevlileri barışçıl protestoculara karşı gereksiz güç kullandı; bu kişilerin barışçıl toplanma özgürlüğü ve işkence ve diğer türde kötü muameleye maruz bırakılmama haklarını ihlal ederek onları yaka paça gözaltına aldı, bazı durumlarda darp etti ve tekmeledi.

25 Haziran'da İzmir'de dört avukat ve bir çocuğun da aralarında bulunduğu 52 kişi keyfi olarak gözaltına alındı. Uluslararası Af Örgütü gözlemcilerinin[54] kayıtları ve aktivistlerin paylaştığı video görüntüleri, kolluk görevlilerinin Onur Yürüyüşü için toplandıkları anda onları gözaltına almak için protestocuları ablukaya aldığını ve gereksiz güç kullandığını gösteriyor. Aktivistlerin paylaştığı, 25 Haziran'da İzmir'de meydana gelen bir olayı gösteren iki farklı videoda bir protestocunun yüzükoyun yere yatırıldığı, çevik kuvvet polisleri tarafından çembere alındığı ve diğer iki polis memurunun dizleriyle bu kişinin sırtına bastırarak kelepçelediği görülüyor. Gözaltına alınan ve polis merkezine götürülmek üzere gözaltı aracına bindirilenler arasında olan İzmir'deki LGBTİ+ aktivisti Selman yaşadıklarını şu sözlerle anlattı: "Gözaltı aracı baya sıcak ve havasızdı. Aracın kapısını kapatmalarına izin vermedik. O sırada ben ve bir arkadaşım daha araçtan arka kapıdan indirildik,

49 Kolluk görevlileri sekiz kişiyi Kadıköy'de bir film gösterimi sırasında (7 Haziran), 15 öğrenciyi ODTÜ Onur Yürüyüşü günü (9 Haziran), iki öğrenciyi İzmir Demokrasi Üniversitesi'nin düzenlediği bir piknik öncesinde (13 Haziran), Dokuz Eylül Üniversitesi'nde okuyan beş öğrenciyi kampüsteki bir piknik etkinliği öncesinde (14 Haziran), 10 kişiyi İstanbul Trans Onur Yürüyüşü'nün dağıtılmasının ardından (18 Haziran), en az 96 kişiyi İstanbul LGBTİ+ Onur Yürüyüşü'nün ardından (25 Haziran), 52 kişiyi insanların yürüyüş için toplandığı sırada İzmir Onur Yürüyüşü'nde (25 Haziran), Adana'da 18 ve Eskişehir'de 18 kişiyi ise katılımcıların Onur Yürüyüşü etkinliği için toplandıkları sırada (9 Temmuz) keyfi olarak gözaltına aldı.

50 Adana Cumhuriyet Başsavcılığı, Kovuşturmaya yer olmadığı kararı, Karar No: 2023/38923, 18 Ekim 2023.

51 İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı, Kovuşturmaya yer olmadığı kararı, Karar No: 2023/126420, 12 Ekim 2023.

Sibel Yükler, "İstanbul Onur Yürüyüşü'nde gözaltına alınanlara takipsizlik: Polisin, yürüyüşçülerin dağılmasını ne kadar beklediği belirsiz; dağılmamakta ısrar edildiğine dair de delil yok", https://t24.com.tr/haber/istanbul-onur-yuruyusu-nde-gozaltina-alinanlara-takipsizlik-polisin-yuruyuscularin-dagilmasini-beklediği-belirsiz-dagilmamakta-israr-edildigine-dair-de-delil-yok,1141221

52 Açıklamanın yayımladığı tarihte dava, İstanbul Anadolu Adalet Sarayı, 45. Asliye Ceza Mahkemesi'nde devam ediyordu. Yıldız Tar, "Tak Diye Yasak Şak Diye Dava: Çay da içmeyin, film de izlemeyin," 29 Ocak 2024, https://www.mlsaturkey.com/tr/tak-diye-yasak-sak-diye-dava-cay-da-icmeyin-film-de-izlemeyin. Kaos GL, "Derhal beraatten uzak ve erteleme yönünde hareket ediliyor. Bu adil yargılanma hakkının ihlalidir" 22 Nisan 2024, https://kaosgl.org/haber/derhal-beraatten-uzak-ve-erteleme-yonunde-hareket-ediliyor-bu-adil-yargilanma-hakkinin-ihlalidir

53 MLSA, 'Eskişehir Onur Yürüyüşü Davası'nda yargılanan tüm sanıklar beraat etti, 1 Mart 2024, https://www.mlsaturkey.com/tr/eskisehir-onur-yuerueyuesue-davasinda-yargilanan-tuem-saniklar-beraat-etti

54 25 Haziran'da İzmir Onur Yürüyüşü'nü iki Uluslararası Af Örgütü Türkiye çalışanı gözlemledi.

[polisler] bir sıraya geçmişlerdi, o sıra halinde, boynumdan bükerek ve tekmeleyerek, döve döve ön kapıya kadar götürdüler. Boynumu hiç bırakmadılar mesela. Ters kelepçe yapılarak ön kapıdan aynı araca bindirdiler." [55]

Abdullah avukat olarak Onur Yürüyüşü'nü takip etmek için 9 Temmuz'da Eskişehir'deydi. Uluslararası Af Örgütü'ne, "Gördüğüm en saçma gözaltıydı. Açık çağrı olmamasına rağmen bir şekilde polisin haberi vardı ve onlarca polis aracı ve gazeteci vardı. En fazla 20-30 kişi kültür merkezi gibi bir yerde toplandı. Grubun önündeki aktivist arkadaş eline telefon aldı. Polis anons yaptı yasak var dağılın dedi. Daha tek kelime edilmemiş. Döviz yok. Slogan yok. Aktivist arkadaş bize dağılmak için zaman verin dedi. Sonra polis alıyoruz dedi ve oradaki herkesi teker teker kolundan tutarak gözaltına aldı hemen" şeklinde konuştu. [56] Protestoyu gözlemleyen Abdullah'ın da aralarında bulunduğu 18 kişi polis merkezinde saatlerce keyfi olarak gözaltında tutuldu.

Yine 9 Temmuz'da Adana'da kolluk görevlileri, yasaklama kararına ve çevik kuvvet dahil farklı kolluk birimlerinin varlığına rağmen şehir merkezindeki Atatürk Parkı'nda toplanan barışçıl protestocuları keyfi olarak gözaltına almak üzere polis çemberi oluşturdu. Video görüntülerinde görüldüğü üzere, çevik kuvvet polisleri barışçıl biçimde durmakta olan protestocuları hızla ablukaya aldı ve nihai olarak üçü avukat olmak üzere toplam 18 kişiyi keyfi olarak gözaltına aldı. Bir polis memuru hoparlörlerden yaptığı, "Atatürk Parkı'ndaki gruba sesleniyorum. Her türlü etkinlik ve protesto Valilikçe yasaklanmıştır. Lütfen zorluk çıkarmadan dağılın" şeklindeki anons ile protestoculara dağılma uyarısında bulundu. Ancak video aynı zamanda, anons sırasında iç içe geçen iki çevik kuvvet çemberinin protestocuları ablukaya aldığını, bu nedenle insanların dağılmasının engellendiğini de gösteriyor. LGBTİ+ aktivisti Mehmet gözaltı sırasında yaşadıklarını şöyle anlattı: "Polisin 'kırmızı tişörtlü Mehmet'i alın' dediğini duydum. Anlamadığım bir şekilde karnıma diziyle vurdu. Daha sonra ayağımın kanadığını gözaltı aracında fark ettim. Çevik kuvvet sonra geldi. Bütün arkadaşlar ablukaya alınmıştı. Sonra herkesi sıra sıra arabaya getirdiler." [57] Bir gazetecinin paylaştığı bir videoya göre, protestocular sürüklenerek parktan çıkarıldı ve polis merkezine sevk edilmek üzere gözaltı aracına bindirildikleri sırada boyunlarına bastırıldı.[58] Milletvekili Perihan Koca da dayanışma amacıyla grubun içindeydi ve basın açıklamasının parkta okunabilmesi için polis memurlarıyla müzakere etmeye çalıştı. Polis, gözaltına alma amacını belli eder şekilde Koca'yı sertçe kolundan yakaladı ancak daha sonra serbest bıraktı.

Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkına ilişkin BM Özel Raportörü'nün de belirttiği üzere, polis ablukası, bir toplanma kanuna aykırı olarak değerlendirilse dahi insanların barışçıl yollardan toplanmaya katılmalarını engellemek amacıyla kullanılamaz. [59] Protestocuların ablukaya alınması yalnızca barışçıl toplanmanın devam edebilmesini sağlamak adına fiili şiddeti bertaraf etmek için kullanılabilir[60] ve katiyen önleyici bir tedbir olarak kullanılmamalıdır. [61] Bu açıklamada belgelenen vakalarda olduğu gibi, polis ablukasının gelişigüzel ve cezalandırıcı bir biçimde kullanılması barışçıl toplanma ve dolaşım özgürlüğü haklarını ihlal eder ve kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının da ihlali olabileceği için kaygı yaratmaktadır.

PROTESTOCULAR DAĞILDIKTAN SONRA POLİS TARAFINDAN YAPILAN KEYFİ GÖZALTILAR

9 Haziran'daki ODTÜ Onur Yürüyüşü, 18 Haziran'daki İstanbul Trans Onur Yürüyüşü ve 25 Haziran'daki İstanbul LGBTİ+ Onur Yürüyüşü sırasında protestocular, kolluk görevlileri yokken basın açıklamalarını okumak için alternatif mekanlar bulmayı başardı, barışçıl biçimde yürüdü ve kendiliğinden dağılma anonsu yaptı. Dağılma sonrasında kolluk görevlileri bulundukları noktaya gelerek bazı protestocuları keyfi olarak gözaltına aldı.

ODTÜ Onur Yürüyüşü'nün yapılmasının planlandığı 9 Haziran'da, üniversite kampüsü, yürüyüşün duyurulan başlangıç saatinden önce farklı kolluk birimleriyle doluydu. Bu da öğrencilerin gözaltına alınma riski olmadan küçük gruplar halinde kampüste toplanmasını imkansız hale getirdi. ODTÜ öğrencisi Deniz, en sonunda kampüste güvenli bir şekilde buluşabilecekleri bir yer bulduklarını, basın açıklamasını okuduklarını, kolluk görevlileri gelinceye kadar yürüdüklerini ve ardından gözaltına alınmamak için yürüyüşü sonlandırmaya karar verdiklerini söyledi. Öğrencilerden bazıları kampüsten çıkmak için taksiye binmek istedi ancak kampüsten çıktıkları sırada gözaltına alındılar. Deniz, "Saçma bir gözaltıydı. Çevik kuvvet polisleri yere itmek, tekmelemek ve yakın mesafeden öğrencilerin yüzüne biber gazı sıkarak şiddet kullandı. Gözaltına

55 LGBTİ+ hakları aktivisti Selman ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 19 Temmuz 2023.

56 Avukat Abdullah ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 25 Temmuz 2023.

57 LGBTİ+ hakları aktivisti Mehmet ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 17 Temmuz 2023.

58 9 Temmuz 2023'te sahada bulunan bir gazeteciden alınan video görüntüleri.

59 Uluslararası Af Örgütü, *İşkence ve diğer türde kötü muameleyle mücadele etmek: Bir eylem kılavuzu* [*İng.*] , (İndeks: POL 30/4036/2016), 11 Kasım 2016, https://www.amnesty.org/en/documents/pol30/4036/2016/en/, s. 148

60 Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Toplantıların Denetlenmesinde En Sık Kullanılan Kolluk Ekipmanı Rehberi [*İng.*], 2 Temmuz 2021, https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/491551_0.pdf, s..32 – 36

61 Uluslararası Af Örgütü, Güç Kullanımı: Kolluk Görevlilerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin BM Temel İlkelerinin Uygulanması Hakkında Yönergeler [*İng.*], Ağustos 2015, https://www.amnesty.nl/content/uploads/2017/07/guidelines_use_of_force_eng.pdf?x48457, s. 37.

alınmak istemeyen bir öğrenci bir kafeye gidip oturdu ama yine de polis oturduğu kafeden onu gözaltına aldı" ifadelerini kullandı.[62] Günün sonunda ODTÜ kampüsünde 15 öğrenci gözaltına alındı; gözaltına alınanlar arasında Onur Yürüyüşü etkinlikleri için gün içinde daha erken bir saatte üniversite kütüphanesinde toplanan öğrenciler de vardı.

25 Haziran İstanbul LGBTİ+ Onur Yürüyüşü'nde aktivistler, geçmişte her zaman protestolarını gerçekleştirdikleri Beyoğlu ilçesinde bir yasaklama kararı bekliyordu. Yürüyüşün engellenmeden yapılabilmesi için belirlenen saatten kısa bir süre önce, Onur Haftası Komitesi herhangi bir yasaklama kararının olmadığı Nişantaşı'ndaki Mıstık Parkı'nda toplanılacağını duyurdu. Parkın arkasında bulunan katlı otoparktan dev bir gökkuşağı bayrağının sarkıtıldığı sırada en az 100 kişi bir araya geldi, basın açıklamasını okudu ve sokaklarda yürümeyi başardı. Saat 15.05 civarı hoparlörlerden yürüyüşün bittiğini anons ederek katılımcılara "bayrak ve afişleri bırakıp dağılmaları" çağrısı yaptılar. Dağılmalarının ardından bölgeye kolluk görevlileri geldi ve sokaklarda bilfiil protestocuların peşine düştü.[63] O gün, dağılmanın üzerinden uzun bir süre geçtikten sonra, Beyoğlu, Şişli ve Beşiktaş gibi şehrin farklı ilçelerinde, protestoya katılmayanların da aralarında bulunduğu en az 96 kişi keyfi olarak gözaltına alındı.[64]

LGBTİ+ hakları aktivisti Can, dağılmadan saatler sonra kolluk görevlileri tarafından kötü muameleye maruz bırakıldı ve keyfi olarak gözaltına alındı. Yürüyüşten sonra yakınlardaki bir mahalleye giderek bir kafede oturan ve telefonunu şarj eden Can o günle ilgili şunları aktardı: "Bulunduğum yere yakın olan Maçka'da bir arkadaşın gözaltına alındığını duydum. Oraya vardığımda çok fazla polis vardı ve bir arkadaşı yerde sürüklüyorlardı. Bir polis bana doğru işaret etti, ensemden yakalayarak göğsüne koşma hızı ile vurdu. Ben sonra yere düştüm. Yerdeki taşlıktan yanağım yandı. Polis beni çevirip suratımı kanlar içinde görünce o da şok oldu ve korktu… Sonra beni gözaltı aracına bindirdiklerinde polisin 'üç renkten fazla giyinenleri alıyoruz' dediğini duydum."[65]

Bir LGBTİ+ aktivisti, Uluslararası Af Örgütü'ne, İstanbul Trans Onur Yürüyüşü'nden sonra gözaltına alındığı için 25 Haziran'daki yürüyüşe katılamadığını söyledi ve "bir gözaltı daha kaldıramazdım" dedi. Ancak yine de yürüyüşün yapıldığı yerden tamamen farklı bir bölgede kolluk görevlileri tarafından bir sokakta durduruldu ve gözaltına alındı. O gün yaşadıklarını, "Başka insanlar bize doğru geliyordu ve aralarında dövmeli ve mavi gibi renkli saçlı olanları aldılar. Herkesi dış görünüşüne göre aldılar" sözleriyle anlattı. [66] Markete gidenler gibi daha birçok kişi varsayılan cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle farklı mahallelerde gözaltına alındı. [67]

25 Haziran'da Onur Yürüyüşü etkinliklerine katılmayan, ikisi mülteci olmak üzere yabancı uyruklu beş kişi de gözaltına alındı. İstanbul'dan uzak şehirlerdeki Geri Gönderme Merkezleri'ne sevk edildiler ve tamamı hakkında sınır dışı kararı verildi.[68] İstanbul'da yaşayan ya da sadece turistik amaçlı gelen üç yabancı uyruklu kişi "gönüllü geri dönüş formu" imzalamaya zorlandı ve ancak 18 gün sonra ülkelerine gönderildi. Diğer iki kişi ise İran ve Libya'dan LGBTİ+ mültecilerdi; biri 33, diğeri ise 57 gün gözaltında tutuldu.[69] İran uyruklu kişi Türkiye'de kalmak için uluslararası koruma statüsü aldı, Libya uyruklu kişi ise gözaltına alındıktan sonra sığınma başvurusunda bulundu. Her ikisi de ülkelerine geri gönderilmeleri halinde cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri nedeniyle insan hakları ihlallerine uğrama konusunda haklı sebeplere dayalı risklerle karşı karşıya kaldı. İran uyruklu kişi Kasım ayında üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirildi.[70] Libya uyruklu kişi hakkındaki sınır dışı kararına yapılan itiraz ise bu açıklamanın yayımlandığı tarihte hâlâ sonuçlanmamıştı.[71]

İstanbul'da 18 Haziran Trans Onur Yürüyüşü ve 25 Haziran LGBTİ+ Onur Yürüyüşü'nde gözaltına alınan kişiler polis merkezinde ifadeleri alınmadan önce, birkaç saatten 12 saate kadar değişen uzun süreler boyunca gözaltında bekledi.[72] İstanbul'daki bu yürüyüşler sırasında gözaltına alınan üç kişinin anlattığına göre, protestocular plastik kelepçelerle ters kelepçeli halde otobüslerde tutuldu, neredeyse hiçbirinin yiyecek ve suya erişimi yoktu, tuvaletlere ise sınırlı erişimi vardı.[73]

62 LGBTİ+ hakları aktivisti Deniz ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 22 Temmuz 2023.

63 Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi'nin iki çalışanı 25 Haziran'da İstanbul LGBTİ+ Onur Yürüyüşü'nü gözlemledi.

64 Bir LGBTİ+ hakları avukatıyla görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 14 Temmuz 2023.

65 LGBTİ+ hakları aktivisti Can ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 10 Temmuz 2023.

66 Bir LGBTİ+ hakları aktivisti ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 25 Temmuz 2023.

67 Bir LGBTİ+ hakları avukatı ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 14 Temmuz 2023.

68 Yabancı uyruklu beş kişi Avusturya, Rusya, Portekiz/Güney Afrika, İran ve Libya vatandaşlarıydı.

69 Yabancı uyruklu beş kişiyi temsil eden iki avukatla 26 Haziran ile Aralık 2023 arası yapılan telefon görüşmeleri.

70 21 Kasım 2023'te avukatla telefon görüşmesi. Şanlıurfa 1. İdare Mahkemesi kararı, Karar No: 2023/2271, 29 Aralık 2023.

71 12 Nisan 2024'te avukatla telefon görüşmesi. İstanbul 16. İdare Mahkemesi kararı, Karar No: 2023/6956, 30 Kasım 2023.

72 Bir LGBTİ+ hakları avukatıyla görüntülü arama yoluyla yapılan görüşmeler, 14 Temmuz 2023 ve gazeteci Zilan ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 25 Temmuz 2023.

73 LGBTİ+ hakları aktivisti Can ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 10 Temmuz 2023; Gazeteci Zilan ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 25 Temmuz 2023 ve LGBTİ+ hakları aktivisti Veronika ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 13 Temmuz 2023.

Trans Onur Yürüyüşü sonrasında gözaltına alınan kişiler, polis tarafından maruz bırakıldıkları muamelenin psikolojik açıdan olumsuz etkilerini anlattı. O gün gözaltına alınan bir kişi bunu Uluslararası Af Örgütü'ne, "Emniyet Merkezi'ne ulaştıktan sonra saatlerce gözaltı aracında dışarıda ne olduğunu bilmeden tutulduk. Avukatlarımızı görmemize izin vermediler. Bir arkadaşımızın tıbbi nedenlerle tuvaletini tutamayacağını söylememize rağmen izin vermediler. Su istedik. Bir polis kendi içtiği yarım şişe suyu göstererek 'çok istiyorsan bunu iç' dedi. Başka bir polis bize kendisinin porno yıldızına benzediğini söyleyerek tecavüz söylemlerine gönderme yaptı" sözleriyle açıkladı.[74] Gözaltına alınırken kafasına birçok kez darbe alan bir diğer aktivist ise gözaltına alındıktan en az beş-altı saat sonra, polis merkezindeki ifadesi bitinceye kadar kendisini iyi hissetmediği ve tıbbi yardım talep ettiği halde hiçbir tıbbi yardım sağlanmadığını belirtti.[75]

İSTANBUL TRANS ONUR YÜRÜYÜŞÜ SONRASINDA LGBTİ+ AKTİVİSTLERE YÖNELİK İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELE

Uluslararası Af Örgütü, kolluk görevlilerinin LGBTİ+ aktivistlere karşı, örneğin 18 Haziran'daki İstanbul Trans Onur Yürüyüşü'nde olduğu gibi bazı vakalarda uluslararası hukuk uyarınca işkence ve diğer türde kötü muamele kapsamına giren gereksiz güç kullanımı ve ayrımcı uygulamalara başvurduğunu belgeledi.

İstanbul Trans Onur Yürüyüşü'nün yapıldığı 18 Haziran'da yetkililerce Onur Yürüyüşü hakkında çıkartılan herhangi bir yasaklama kararı yoktu. Ancak aktivistlerin yine de, 2015'ten beri yasaklı olan Onur Yürüyüşleri bağlamında olduğu gibi, kolluk görevlilerinin yürüyüşü engellemek adına gereksiz güç ve keyfi gözaltı kullanımına ilişkin haklı gerekçelere dayanan endişeleri vardı. Protestocular, geçmiş yıllardakinden farklı bir noktada toplandı ve bunu buluşmalarından çok kısa bir süre önce kamuya duyurdu. Gazetecilerin sosyal medyada paylaştığı fotoğraflar ve videolar, yaklaşık 40 kişinin basın açıklaması okuduğunu, 250 metre kadar kısa bir mesafe yürüdüklerini ve ardından protestocuların yürüyüşün bittiğini anons ederek herkese dağılma çağrısı yaptığını gösteriyor. Uluslararası Af Örgütü gözlemcileri protestocuların dağılmasının hemen ardından alana geldi ve yine alana henüz gelmiş farklı birimlerden polis memurlarının halihazırda sokaklardan dağılmakta olan protestocuları kovaladığını gördü. 18 Haziran'da 10 kişi gözaltına alındı, aralarında bulunan bir çocuk ise kısa bir süre sonra serbest bırakıldı.

Uluslararası Af Örgütü, 18 Haziran'daki Trans Onur Yürüyüşü sonrası beş kişinin gözaltına alındığı sırada orada bulunan dört gazeteci ve bir protestocu ile görüştü. Araştırmacılar daha sonra, o gün yaşananları değerlendirmek için müdahalelerin yapıldığı sırada çekilen video görüntülerini de inceledi. Bilgilere ilişkin değerlendirmenin ardından Uluslararası Af Örgütü, kolluk görevlilerinin gözaltı kapsamında bu kişilere yönelik plastik kelepçe ile ellerini arkadan bağlamak, vurmak, tekmelemek, boyunlarından sıkarak tutmak, beton zeminde sürüklemek, üzerlerine oturmak, ayak bileklerine baskı yapmak, saçlarını çekmek ve LGBTİ+ protestoculara homofobik ve transfobik küfürler etmek dahil olmak üzere işkence ve diğer türde muamele kapsamına girebilecek hukuka aykırı güç kullandığından kaygı duymaktadır. Aynı anda çevik kuvvetin de içinde olduğu kalabalık bir grup kolluk görevlisi ise gazeteciler dahil hiç kimsenin bu ihlallere tanıklık etmemesi ve kayıt almaması için protestocuları ablukaya aldı.

Trans Onur Yürüyüşü'nü izleyen iki gazeteci ve bir protestocunun Uluslararası Af Örgütü'ne anlattığına göre, dağılmadan sonra üç polis memuru alandan çıkmakta olan dört protestocuyu takip etmeye başladı.[76] Gazetecilerden biri, Uluslararası Af Örgütü'ne, polislerin yanına giderek "Eve gidiyorlar ve siz onları takip ettiğiniz için tedirgin oluyorlar" dediğini, buna karşılık bir polis memurunun "o kişileri tanıyorsan söyle uzaklaşsınlar yoksa gözaltı yapacağım" yanıtını verdiğini söyledi. Bunun üzerine gazeteci protestoculara acele etmelerini söylemek için önden koşarken aynı polis memuru da evlerine dönmek için taksi bekleyenlerin yanına gitti. Aniden, diğer bir polis memuru protestocuların beklediği yere doğru koşmaya başladı. Onu gören protestocular da gözaltına alınmaktan korktukları için koşmaya başladılar.

Uluslararası Af Örgütü'nün incelediği, 18 Haziran'da meydana gelen bir olaya ait video, bir protestocunun kısa bir süre koştuktan sonra durduğunu ve polis memuruna direnmediğini gösteriyor.[77] Uluslararası Af Örgütü'nün incelediği, yine aynı olayı gösteren bir videoda ise bir polis memurunun protestocuları küçük bir ara sokakta kelepçelerken düz gümüş-koyu gri renkli bir arabaya doğru ittiği görülüyor. Protestocu memura tekrar tekrar "Eve gidiyordum. Sen de bunu biliyorsun. Direnmiyorum. Sadece resmi gözaltı aracına konmak istiyorum" derken arkadaşına bakmak için başını çeviriyor. Bu sırada henüz gözaltına alınmamış olan gazetecilerden biri çaresizlik içinde "Ne olur beni bırakma. Bunlar beni götürecek" diye

74 Gazeteci Zilan ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 25 Temmuz 2023.

75 LGBTİ+ hakları aktivisti Veronika ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 13 Temmuz 2023.

76 Bir gazeteci ile 3 Ağustos 2023'te sesli arama yoluyla yapılan görüşme; Gazeteci Zilan ile 25 Temmuz 2023'te ve LGBTİ+ hakları aktivisti Veronika ile 13 Temmuz 2023'te görüntülü arama yoluyla yapılan görüşmeler.

77 18 Haziran 2023'te sahada bulunan bir gazeteciden alınan video görüntüleri.

bağırıyor.[78] Bu olayın hemen sonrasında, diğer üç protestocu da gözaltına alındı ve çevik kuvvet dahil onlarca kolluk görevlisinin geldiği aynı ara sokağa götürüldü. Videolar, çevik kuvvetin de aralarında bulunduğu en az 100 kolluk görevlisinin ara sokağı kapattığını ve tüm medya çalışanlarını ve bir milletvekilini adım adım sokaktan çıkardığını gösteriyor.

Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü gazetecilerden biri tarafından çekilen videoda iki protestocunun gözaltına alındıktan sonra bir direniş eylemi olarak öpüştüğü, ara sokağa götürüldükleri ve burada çevik kuvvet dahil kolluk görevlileri tarafından ablukaya alındıkları görülüyor.[79] Bir polis memuru aniden bu kişilerden birini tutup yere fırlatıyor ve en az dört polis memuru, beden hareketlerinden açıkça anlaşıldığı üzere yerdeyken onu tekmelemeye başlıyor. Saldırıyı kaydeden gazeteci derhal alandan çıkartıldı ve böylece oradaki kişilerin daha sonra neler yaşadığını görebilecek hiçbir görgü tanığı kalmadı. Sokaktaki birden fazla kolluk kuvveti katmanıyla oluşturulan abluka protestocuları sindirmek ve güç kullanımının gizli kalmasını sağlamak adına gazetecileri ve gözlemcileri dışarı çıkarmak için kullanıldı.

O gün gözaltına alınan iki kişi, kolluk görevlilerince maruz bırakıldıkları işkence ve diğer türde kötü muamele hakkında ayrıntılı bilgiler verdi. LGBTİ+ hakları aktivisti Veronika şunları ifade etti:

"Hayatımda en çaresiz hissettiğim anlardan biriydi. Her yerime tekme yedim, yüzüme sırtıma. Kafama çok fazla vuruldu. Bizi sakat bırakmaya ya da öldürmeye çalışıyorlar sandım. Yüksek rütbeli bir polis memuru saçımı çekti ve sürükledi ama boynumu aşağı yukarı çekerek. O sırada 'ibne değil misin sen nasıl ibnesin boynunu eğeceksin. Devletin önünde dik duramazsınız diz çökmek zorundasınız' diye bağırıyordu ben kelepçeliyken. Başımı ilk yere bastıklarında kendimi Amerika'daki George Floyd gibi hissettim ve öleceğimi düşündüm. Nefes alamıyorum dedim ve polis amiri, 'ne oldu az önce birbirinizi yalıyordunuz' dedi. Biz her direnmiyoruz dediğimizde daha çok vurdular."[80]

Gazeteci ve protestocuların arkadaşı olan Zilan ise neler yaşandığını şöyle anlattı:

"Üst düzey bir polis memuru o sırada saçımdan tuttu ve 'sikerim gazetecisini, orospu' diyerek beni tekrar ablukanın içine attı. En kötüsü yerde yatarken sadece yanındaki arkadaşını görüyorsun ya da uzaktakilerin sesini duyuyorsun. Bu müdahale bizi insan gibi hissettirmemeye yönelik… Kolumu arkadan sıktıkça sıkıyor ki bu arada sırtımda yüküm ekipmanım var. Tamam mı sıkılık diyor, ben evet deyince 'ha tamamsa daha sıkayım' diyor. İşkenceden keyif alıyor. Kimse bu arada bize ne yapıldığını görmüyor… Kafamı kaldıramıyorum ama büyük bir aracın bana doğru geldiğini hissediyorum ve kenara çekilmek istiyorum ama sırtımda birileri var. Bu arada iki kadın polis beni yerde sürükledi. Üstümde şort vardı. Yerler asfalt. Dizlerimin üstünde sürüklediler. Biran evvel gözaltı aracına bindirilmek için dua ediyordum."[81]

Hem Veronika hem de Zilan bunların yanı sıra, o gün kolluk görevlilerinin onlara verdiği şiddetli fiziksel ve zihinsel hasar yüzünden travma sonrası semptomlar ve sürekli olarak korku yaşadıklarını dile getirdi.

Uluslararası Af Örgütü, LGBTİ+'lara yönelik son derece köklü ve kurumsal homofobi ve transfobinin, LGBTİ+ Onur Yürüyüşleri bağlamında da olmak üzere LGBTİ+'ların kolluk görevlileri tarafından işkence ve diğer türde kötü muameleye maruz bırakılması da dahil, insan haklarının ihlal edilmesini kolaylaştırdığından ve bu ihlalleri körüklediğinden endişe duymaktadır. Tüm işkence ve diğer kötü muameleler insandışılaştırmayı içerir ve Uluslararası Af Örgütü tarafından da belgelendiği üzere, maruz bırakılan kişilerin LGBTİ+'lar gibi dezavantajlı gruplardan olması halinde bu durum daha da şiddetlenmektedir. Ayrımcılık, kasti bir biçimde insanları daha az insan olarak, hatta insanlık dışı muamele edilebilecek birer nesne olarak göstererek işkencenin önünü açar.[82]

İşkence ve diğer türde kötü muamele, uluslararası insan hakları hukuku uyarınca istisnasız olarak yasaktır. Bu yasak, Türkiye'nin de taraf olduğu Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İşkenceye Karşı Sözleşme (CAT) ve İşkence ve İnsanlık Dışı veya Alçaltıcı Muamele veya Cezalandırmanın Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi (CPT) dahil olmak üzere uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinde yer almaktadır. Türkiye yetkilileri, kolluk görevlilerinin sorumluluğuna işaret edilen tüm işkence ve kötü muamele iddialarını hızlı, bağımsız

78 Gazete Politika, X paylaşımı, https://x.com/PatikaGazete/status/1670447720182546435, 18 Haziran 2023.

79 Edanur Tanış, X paylaşımı, "9. trans onur yürüyüşü'nde polis ablukaya aldiği trans aktivistleri öpüştükleri darp etti"
https://twitter.com/edaanurtanis/status/1670445034951327744?s=46&t=ukazxbaoqqga_nybgat14w, 18 Haziran 2023.

80 LGBTİ+ hakları aktivisti Veronika ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 13 Temmuz 2023.

81 Gazeteci Zilan ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 25 Temmuz 2023.

82 Uluslararası Af Örgütü, *İşkence ve diğer türde kötü muameleyle mücadele etmek: Bir eylem kılavuzu* [*İng.*], (İndeks: POL 30/4036/2016), 11 Kasım 2016,

ve tarafsız bir şekilde soruşturmalı ve deliller gerektirdiği takdirde şüphelileri uluslararası adil yargılama standartlarına uygun bir şekilde yargı önüne çıkarmalıdır.

"CAYDIRICI ETKİYE" KARŞI KOYMAK: ONUR YÜRÜYÜŞÜ ETKİNLİKLERİNDE DİRENÇ VE DİRENİŞ

On binlerce kişinin LGBTİ+ haklarını kutlamak üzere katıldığı 2014 İstanbul LGBTİ+ Onur Yürüyüşü uzak bir geçmişte kalmış gibi görünebilir; ancak LGBTİ+ aktivistleri ve müttefikleri vazgeçmiş değil. Her ne kadar yetkililer çok çeşitli biçimlerde onları hedef alsa ve haklarını ihlal etse de, LGBTİ+'lar ve müttefikleri insan haklarını talep etmeye, görünürlük için alternatif taktikler aramaya ve başardıklarından onur duymaya devam ediyorlar. Kimilerini protestolara katılmaktan vazgeçiren ayrımcı ve düşmanca ortamın yarattığı caydırıcı etkiye rağmen, aktivizm taktiklerini yeniden düşünerek mücadeleyi sürdürmeye kararlılar. Uluslararası Af Örgütü'nün 2023'te Onur Yürüyüşü etkinlikleri hakkında görüşmeler yaptığı LGBTİ+ aktivistlerinin tamamı korku ve onur duygularını aynı anda ifade etti.

Veronika, "Varlığımızın ve gücümüzün farkındalar. Bu nedenle bize tüm güçleri ile saldırıyorlar" dedi. [83] İstanbul'daki her iki Onur Yürüyüşü'nde de gözaltına alınan bir diğer LGBTİ+ aktivisti de "En büyük korku eylemi yapamadan gözaltına alınmak. Ara sokaklarda bile olsa basın açıklamasını yapabilmenin coşkusu vardı" ifadelerini kullandı. [84]

Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü LGBTİ+ aktivistleri korkuyor ve uzun süre önce yaşadıkları şiddetten sonra hâlâ gündelik yaşamlarını etkileyecek şekilde fiziksel ve zihinsel olarak acı çekmeye devam ediyorlar. Bir aktivist buna dair "İyi değilim… Fiziksel ve ruhsal olarak etkisi altında kalıyorsun. Hâlâ ağrılarla boğuşuyorum. Hâlâ geceleri rüyalarımızda" dedi.[85] Birçoğu, protestolardan sonra fotoğrafları sosyal medyada dolaştığı için takip edilmekten veya sokaklarda tanınmaktan korktuğunu dile getirdi.

Ülke genelinde 2023 Onur Yürüyüşleri döneminde düzenleyiciler; yürüyüşler ve kapalı mekan etkinlikleri dahil tüm katılımcıların ve başkalarının güvenliğini sağlamak adına olağanüstü tedbirler aldı. Tartıştıkları konular arasında kolluk görevlilerinin olası güç kullanımı, gözaltı, karşıt görüşlü protestocuların saldırıları ve cezai suçlamalar yer alıyordu. Çoğu şehirde emniyete ve güvenliğe öncelik verilmesi; katılımı sınırlandırma ve alternatif yürüyüş rotaları ve protesto yöntemleri bulma gibi LGBTİ+ haklarının ve Onur Yürüyüşleri'nin görünürlüğünü etkileyebilecek tavizler vermeyi gerektirdi. Barışçıl yürüyüşleri her ne olursa olsun gerçekleştirme kararı daima özenle ve dayanışmayı akılda tutarak yapılan ayrıntılı değerlendirmeler sonrasında alındı.

Güvenlik kaygıları, aktivistleri, görünür olmanın ve kimliklerini özgürce ifade etmenin yeni ve yaratıcı yollarını bulmaya itti. İzmir'den bir LGBTİ+ hakları aktivisti olan Cadı, "Açıkçası korkuyorum. 2016 yılından beri Onur Yürüyüşlerine katılıyorum. Ama nefret politikası artık değişiyor. Artık sokak eylemselliğine gidemiyorum. Gidiyorum yani tabi ama her adım korku ile atılıyor. Polis bana adımla sesleniyor. Bu kadar hukuksuzluk nereye varacak bilmiyorum. Sürekli kendime ben haklarımızı savunuyorum diyorum. Amaçlarına ulaştılar. Ama korku beni yıldırmıyor. Bu baskılar altında mücadelemi nasıl örgütleyebilirim diye sorguluyorum. Beni yaratıcı olmaya itiyorlar! Ben artık şiddete uğramak istemiyorum. Bu travmaları atlatamıyorum"[86] sözleriyle bu durumu anlattı.

Ankara ve İstanbul'da Onur Yürüyüşü kısıtlamalarına direnen LGBTİ+ aktivistleri şehrin çeşitli yerlerine, örneğin İstanbul'da köprülere ve Galata Kulesi'ne LGBTİ+ bayrakları asmayı denedi. Daha güvenli yollardan bir araya gelebilmek için "Onur Pikniği" gibi alternatif etkinlikler düzenlediler ancak bazı piknik etkinlikleri de kısıtlamalarla karşı karşıya kaldı ve gözaltılarla sonuçlandı.[87] İstanbul'da bir kafede yapılması planlanan söyleşi (Tea&Talk) etkinliğinin yasaklanması üzerine, LGBTİ+'lar ve müttefikleri yasağın saçmalığına dikkat çekmek için yine sosyal medyayı kullandı ve "Lubunyalar da çay içer" etiketiyle çay bardaklarıyla çekilen fotoğraflar paylaştılar.

TÜRKİYE YETKİLİLERİNE TAVSİYELER

LGBTİ+'lar, ifade ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarından şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmadan yararlanabilmelidir. İnsanlar haklarını barışçıl biçimde kullandıkları için zarar görmek ve cezalandırılmak yerine, korunma hakkına ve dahası

83 LGBTİ+ hakları aktivisti Veronika ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 13 Temmuz 2023.

84 Bir LGBTİ+ hakları aktivisti ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 25 Temmuz 2023.

85 Bir LGBTİ+ hakları aktivisti ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 25 Temmuz 2023.

86 LGBTİ+ hakları aktivisti Cadı ile görüntülü arama yoluyla yapılan görüşme, 20 Temmuz 2023.

87 13 Haziran'da iki İzmir Demokrasi Üniversitesi öğrencisi Onur Pikniği etkinliğinden önce gözaltına alındı. 14 Haziran'da ise beş Dokuz Eylül Üniversitesi öğrencisi kampüste yapılması planlanan Onur Pikniği öncesinde gözaltına alındı.

haksızlığa ve ayrımcılığa karşı durmak için desteklenme hakkına sahiptir. Türkiye yetkilileri LGBTİ+'ların haklarını ayrım yapmaksızın gözetmek, korumak ve gereğini yerine getirmekle yükümlüdür. LGBTİ+'ların polis ve diğer yetkililer tarafından maruz bırakıldığı insan hakları ihlallerine acilen son vermeli ve onun yerine, kolluk görevlileri arasında mevcut homofobi ve transfobi dahil olmak üzere kurumsal homofobi ve transfobiyle ve toplumsal cinsiyete dayalı yerleşik kalıp yargılarla mücadele etmek üzere pozitif adımlar atmalıdırlar.

TÜRKİYE YETKİLİLERİ;

- LGBTİ+'lara karşı yaftalayıcı söylemlerde bulunmaya ve ayrımcı sözler sarf etmeye son vermelidir. Aynı zamanda, kamuya açık olarak toplumsal cinsiyet temelli kalıp yargılara karşı çıkmalı ve kamuoyunun LGBTİ+'ların haklarıyla ilgili farkındalığını artırmalıdır.

- Ayrımcılık yasağına ilişkin Anayasal güvenceleri cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve/veya ifadesi ve cinsiyet özelliklerini içerecek şekilde genişletmelidir.

- Anayasa'nın 10. Maddesini cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve/veya ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılığı yasaklayacak şekilde değiştirmeli ve eşitliği sağlamak adına pozitif adımlar atmalıdır.

- İç hukuktaki ayrımcılık yasağı maddelerini cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve/veya ifadesi ve cinsiyet özelliklerini içerecek şekilde genişletmelidir.

- 6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nu cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve/veya ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı korumaları içerecek şekilde değiştirmelidir.

- LGBTİ+'ların barışçıl toplanma özgürlüğü, kişi hürriyeti ve güvenliği ve ayrımcılığa maruz bırakılmama haklarına yönelik ihlallere derhal son vermeli ve barışçıl toplanmalar düzenleme ve bunlara katılma hakkına yönelik yeterli korumaların tesis edilmesi yoluyla da olmak üzere LGBTİ+'lar dahil herkesin barışçıl toplanma hakkından ayrım gözetilmeden yararlanabilmesini sağlamalıdır.

- Yetkililere önceden bildirilmeyen veya başkaca bir nedenle yetkililer tarafından "kanuna aykırı" olarak değerlendirilen barışçıl toplanmalara katılımı suç sayan hükümler dahil olmak üzere, barışçıl toplanmaya ilişkin uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarıyla bağdaşmayan tüm iç hukuk hükümlerini yürürlükten kaldırmalıdır.

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI;

- Barışçıl toplanmalara genel yasaklar getirmekten, bu yasaklar barışçıl toplanma hakkına yönelik orantısız kısıtlamalar olduğu ve LGBTİ+'lar üzerinde ayrımcı etki yaratabileceği için kaçınmalı ve barışçıl toplanma özgürlüğü hakkını engellemek veya kısıtlamak yerine bu hakkın kullanımı konusunda kolaylaştırıcı bir yaklaşım benimsemelidir. Barışçıl toplanma hakkına yönelik tüm kısıtlamalar, katılımcıların davranışları ve söz konusu toplanmayla ilgili vaka bazlı bir değerlendirmeye dayanmalıdır.

- Kolluk görevlilerinin güç kullanımının yasaya uygunluk, gereklilik, orantılılık, ihtiyat ve ayrımcılık yasağı temel ilkelerine riayet etmesini sağlamalıdır.
- İç hukukta kanuna aykırı olarak değerlendirilenler dahil olmak üzere barışçıl toplanmaların dağıtılmamasını sağlamalıdır. Kolluk görevlileri kamusal bir toplantıyı ancak toplantı barışçıl niteliğini yitirdiğinde, örneğin toplananlar arasında şiddet gözle görülür ölçüde yaygın olduğunda veya yakın bir ciddi şiddet tehdidinin, hedefi belli gözaltılar gibi daha orantılı tedbirlerle makul şekilde bertaraf edilemeyeceğini gösteren açık kanıtların varlığı halinde dağıtabilir. Bu türden durumlarda kolluk görevlilerinin güç kullanımı, yaygın şiddetin veya yakın bir ciddi şiddet tehdidinin ortadan kaldırılması için mutlak surette gerekli ve orantılı olmalıdır.
- Kolluk görevlilerinin bir toplanma öncesinde, sırasında veya sonrasında keyfi gözaltı ve alıkoyma uygulamalarından kaçınmasını sağlamalıdır. Gözaltıların yalnızca suç işleneceği yönünde makul bir şüphe veya tehdit varsa yapılmasını sağlamalıdır. Barışçıl LGBTİ+ protestocuların yalnızca insan haklarını kullandıkları için

ve/veya cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve/veya ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı olarak gözaltına alınması ve alıkonulması keyfi gözaltı ve alıkoyma kapsamına girer. Bu protestocular derhal ve koşulsuz serbest bırakılmalıdır.

- Kolluk görevlilerinin ablukaya alma tekniğine yalnızca belirli protestocuların sebep olduğu fiili şiddet veya yakın tehlikenin ortadan kaldırılması için gerekli ve orantılı olduğunda başvurmasını sağlamalıdır. Polis ablukasının gelişigüzel ve cezalandırıcı bir biçimde kullanılması barışçıl toplanma ve dolaşım özgürlüğü haklarını ihlal eder ve kişi hürriyeti ve güvenliği hakkını ihlal edebilir.

YARGI YETKİLİLERİ;

- Yalnızca barışçıl toplanma hakkını kullandığı gerekçesiyle hakkında dava açılan LGBTİ+ protestocular dahil tüm protestoculara yöneltilen suçlamaları derhal ve koşulsuz düşürmelidir.
- Haklarını talep etmek üzere barışçıl toplanma haklarını kullandıkları için yargılanan LGBTİ+'lar hakkındaki soruşturma ve kovuşturmalara son vermelidir.
- Kolluk görevlilerinin protestoculara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, işkence ve diğer türde kötü muamele dahil hukuka aykırı güç kullanımı ve diğer insan hakları ihlallerine ilişkin tüm iddiaların etkili, tarafsız ve zamanında yürütülen soruşturmalara tabi olmasını sağlamalıdır.